

Guardini i Balthasar. Dodirne točke

IVAN IVANDA*

UDK: 23 GUA+BAL
Prethodno priopćenje
Primljeno:
8. lipnja 2015.
Prihvaćeno:
2. listopada 2015.

Sažetak: U ovom radu naznačujemo neke od dodirnih točaka dvojice velikih teologa 20. stoljeća, Romana Guardinija i Hansa Ursa von Balthasara. Pritom se osvrćemo na biografske podudarnosti, poglavito na vrijeme kada je Guardini bio profesor Balthasaru i na utjecaj koji je profesor ostavio na svojega studenta i njegov kasniji teološki opus. Potom bacamo pogled na sadržajne podudarne točke, u prvom redu na integracije književnosti i teologije u njihovoj teološkoj metodi. U tom je razvidna i razlika kako je svaki od njih došao do te integracije. Ukratko se govori i o značenju pojma lika («Gestalt») u njihovim teološkim nacrtima, kao i o značenju i povezanosti akcije i kontemplacije. Pravo ishodište govora o Bogu i teološke egzistencije nije čista znanstvenost, nego molitva, duhovnost, »teologija na koljenima«. Tek ona omogućuje pogled na cjelinu i ono »razlikovanje kršćanskoga« koje je u bitnomu glavni cilj njihova teološkog nastojanja.

Ključne riječi: teologija, književnost, lik, konkretna egzistencija, razlikovanje kršćanskoga.

Uvod

Usporediti dva teološka velikana može biti višestruko korisno: uvidi koje ćemo time zadobiti mogu nam otvoriti pogled za ono što je njima bilo značajno, na što su stavljali naglaske, na podudarnosti i razlike koje uočavamo u njihovu djelu. Kada je riječ o dvojici velikih teologa prošloga stoljeća, Romanu Guardiniju (1885.-1968.) i Hansu Ursu von Balthasaru (1905.-1988.), želimo ih staviti jednog pored drugoga, uočiti njihovu blizinu i odstojanje, svratiti pozornost na ono što je Guardini nazvao »srodno-različito«.¹ Taj odnos dovodi nas do dodirnih točaka koje u ovom radu želimo istaknuti. U prvom dijelu naznačujemo biografske dodirne točke, u drugom sadržajne, a na koncu sažetak i ishod.²

* Dr. sc. Ivan Ivanda, doktor
fundamentalne teologije,
Župni ured Goranci,
88 000 Mostar,
Bosna i Hercegovina,
ivan.ivanda@gmail.com

¹ R. GUARDINI; *Der Gegensatz. Versuche zu einer Philosophie des Lebendigen-Konkreten*, Mainz, ²1955., str. 50.

² Rad se u bitnom temelji na dvama člancima koji obrađuju ovu temu, koja je u sekundarnoj literaturi oskudno zastupljena. Riječ je člancima

1. Biografske dodirne točke

Kada je Balthasar rođen u Luzernu 1905. godine, Guardini je imao 20 godina i proživljavao je tešku životnu krizu, točnije krizu vjere. O tom piše u »Izvjescima o mom životu«, izdanim posthumno³. Kaže kako mu se sva vjera raspala i da zapravo više nema vjere. No, u ljeto 1905. godine, u potkrovlju roditeljske kuće u Mainzu, dolazi do obrata. Tu je sjedio i razmišljao, i onda mu je sinula spoznaja kako sve ovisi o jednoj rečenici: *Tko se čvrsto drži svoje duše, izgubit će je; a tko je preda, zadobit će je*. Predati dušu – to je odlučujuće. Ali, komu je predati? Dakako, u prvom redu Bogu. Ali, ne samo Bogu, nego i Crkvi. Jer, kada čovjek hoće imati posla *samo* s Bogom, kaže »Bog«, a misli na sama sebe. Opet sam ja onaj koji svoju dušu uzima u svoje ruke. Mora tu biti objektivna, konkretna instanca koja je u stanju izvlačiti me iz skrovišta vlastitog sebe-potvrđivanja. To je Katolička crkva. Stoga je Guardini odlučan u tvrdnji: »Pitanje se zadržavanja (za sebe) i predavanja duše u konačnici ne odlučuje pred Bogom, nego pred Crkvom.«⁴ Tako se taj trenutak u potkrovlju, gdje je Guardini doživio neku vrstu »prosvjetljenja«, može smatrati i »iskustvom poziva«. Guardini uskoro napušta započeti studij ekonomije i upisuje teologiju, s nakanom da postane svećenik.

Balthasar također najprije studira nešto drugo, naime germanistiku koju je strastveno volio, te doktorira iz filozofije. Početak je njegova puta prema svećeništvu također obilježen – kao i kod Guardinija – posebnim iskustvom ili doživljajem poziva. I on se, kao i Guardini, retrospektivno osvrće na to, navodeći kako bi i nakon trideset godina koje su prošle mogao sa sigurnošću naći ono stablo u Schwarzwald, nedaleko od Basela, pod kojim ga je pogodilo nešto poput munje. Ta munja, koja mu je rasvijetlila životni obzor, nije se odnosila direktno na teologiju i na svećeništvo, nego je zadobio duhovni uvid ili spoznaju čiste *pozvanosti*. »Ti nemaš što birati, ti si pozvan, ne trebaš kovati planove, ti si samo mali kamenčić u mozaiku koji je već odavno pripravljen.«⁵ Dok kod Guardinija u prvom planu stoji eklezijalno posredovanje poziva, vezivanje uz Crkvu, Balthasar ističe da je poslanje dobio neposredno od Boga.

koje je napisao M. LOCHBRUNNER, Guardini und Balthasar. Auf der Spurensuche einer geistigen Wahlverwandtschaft, u: *Forum katholische Theologie* 3 i 4(1996), str. 229.-246.; Romano Guardini und Hans Urs von Balthasar. Integration von Theologie und Literatur, u: *Communio* (2005.)2, str. 169.-185.

³ R. GUARDINI, *Berichte über mein Leben. Autobiographische Aufzeichnungen*, Düsseldorf, 1984.

⁴ *Isto*, str. 72.

⁵ H. U. v. BALTHASAR, *Perché mi sono fatto sacerdote*, u: E. GUERRIERO, *Hans Urs von Balthasar*, Cinisello Balsamo, 1991., str. 367.-370., ovdje str. 368.-369.

Prvi susret Guardinija i Balthasara dogodio se godine 1926., kada se Balthasar upisao na Sveučilište u Berlinu gdje je Guardini od 1923. godine predavao na novoosnovanoj katedri »katoličkoga svjetonazora i filozofije religije«. Tu je odslušao samo jedan semestar, a među ostalima je slušao i Guardinijeva predavanja o Kierkegaardu. Susret se, dakle, dogodio u znaku ovoga danskog filozofa. Balthasar kaže da je »u to doba u Berlinu bilo užasno. Grad je bio jezovit. Bio je tu samo jedan čovjek koji je donosio utjehu. Bio je to Guardini ... Nije imao puno slušatelja. Bilo nas je šest ili sedam na njegovu seminaru. Zajedno smo čitali Kierkegaarda i bilo je vrlo lijepo.«⁶ Započeto proučavanje Kierkegaarda u Berlinu kod Guardinija bilo je vrlo značajno i plodno za Balthasara. Guardini je umio sjajno protumačiti tekstove, a onda je tražio od studenata da ih sami tumače. Zajedno se razgovaralo o tim tumačenjima i raspravljalo o problemima koji su se pritom pojavljivali. Prvo poglavlje Balthasarove disertacije »Povijest eshatološkoga problema u modernoj njemačkoj književnosti«⁷ duguje se Guardiniju koji mu je svratio pozornost na antitezu Kierkegaard – Nietzsche. Ovo uspoređivanje, odnosno sučeljavanje Kierkegaarda i Nietzschea Balthasar je, kako sam kaže, izradio na poticaj Romana Guardinija.⁷ Inače je proučavanje Kierkegaarda ostavilo mnoge tragove u njegovu djelu, posebice u teološkoj estetici »Slava«.

Odnos između profesora i studenta nije bio usputan i površan, nego je ostavio dublje tragove. Balthasar je izgradio iznimno poštovanje prema Guardiniju, a ovaj je uočio njegovu nadarenost i sposobnosti te ih je nastojao poticati. U tom smislu vrijedno je spomenuti svojevršno Guardinijevo zauzimanje za Balthasara kada se ovaj našao u teškoj, prijelomnoj situaciji koja će obilježiti čitav njegov život. Naime, zbog suradnje s mističarkom Adrienne von Speyr, kojoj je bio duhovnik, a koja mu je diktirala svoje mistične objave koje će on implementirati u svoje teološko djelo⁸, Balthasar je bio optuživan na razne načine i klevetan. Isusovački red, čiji je bio član, nije našao razumijevanje za ovaj stil njegova života. Bilo mu je zabranjeno posjećivati ju te se našao pred teškom odlukom: poslušnost poglavarima ili poslušnost onomu što je smatrao Božjim nalogom, to jest da on i Adrienne imaju zajedničko poslanje, da je njihova zadaća na neki način nerazdvojno povezana. Balthasar napu-

⁶ U razgovoru s Erwinom Kollerom na švicarskoj televiziji, u večeri Velikoga petka 1984. godine, objavljeno u: E. KOLLER (ur.), *Balthasar. La realtà e la gloria. Articoli e interviste*, 1978.-1988., Milano, 1988., str. 148.

⁷ »Na značenje ove antiteze upozorio me je jedan mig Romana Guardinija«: H. U. v. BALTHASAR, *Geschichte des eschatologischen Problems in der modernen deutschen Literatur*, Zürich, 1930., str. 211. Ovo je suočenje Kierkegaarda i Nietzschea preuzeto u: *Apokalypse der deutschen Seele*, sv. I.: *Der deutsche Idealismus*, Einsiedeln, Freiburg, ³1998., str. 695.-734., citat str. 696.

⁸ O tomu usp. I. IVANDA, *Mistična iskustva i teologija: A. von Speyr i H. U. von Balthasar*, u: N. A. ANČIĆ I N. BIŽACA (ur.), *Objava, objave i ukazanja*, Split, 2007., str. 67.-82.

šta Red 1950. godine, kako kaže »svoj najdraži zavičaj«. Istupanje iz Družbe za nj je bio težak i bolan korak. Prije ove konačne odluke, u razdoblju dok je pokušavao pronaći rješenje, Guardini mu je ponudio da dođe u München, gdje je bio profesor, da se ondje posveti habilitacijskom radu. To je bilo kao sidro spasa koje mu je Guardini ponudio. Međutim, Balthasar nije posegnuo za njim, držeći da bi odlaskom i svojevrsnim povlačenjem s bojnoga polja izdao svoje poslanje. Ostao je vjeran svom principu. No, valja zabilježiti ovu prijateljsku i srdačnu Guardinijevu gestu kojom mu je nastojao pomoći u teškoj životnoj situaciji.

Moguće je, iako nije dokazano, da je Guardini osobno pomišljao na Balthasara kao na svojega nasljednika na Münchenskoj katedri. U svakom slučaju, nakon što je Guardini ujesen 1962. godine umirovljen i nakon što je katedra bila ispražnjena, pojavila su se imena trojice kandidata: Karla Rahnera, Alfonsa Auera i Hansa Ursa von Balthasara. Rahner je bio jako »zagrijan« za tu katedru. U pismu upućenu H. Vorgrimmleru K. Rahner piše: »Sada sve ovisi o tom hoće li se i koliko Döpfner zauzeti za stvar. Pričekajmo malo. [...] Pored Balthasara ja sam jedini koji dolazi u obzir.«⁹ Na Guardinijevu katedru dolazi, dakle, Rahner 1964. godine, ali nakon 6 semestara odlazi u Münster. Kao kuriozitet spomenimo da je Rahner – kako također proizlazi iz pisma Vorgrimmleru – već nakon nekoliko tjedana predavanja počeo sumnjati je li na pravom mjestu. Naime, studenti su se tužili da su mu predavanja preteška. On piše: »U biti meni je svejedno zbog tih pritužbi. Jer, ako iz toga proiziđe pametna knjiga, više je učinjeno za Crkvu nego da izgradim stotinu glupih ljudi, kako je to činio Guardini.«¹⁰ Svaki je komentar suvišan! Čini se da ni »veliki« teolozi nisu imuni od drskosti, brkanja istinskih vrjednota i ponižavanja drugih, možda u pravom smislu velikih ljudi. Bilo kako bilo, kada je Guardini 1968. godine umro, katedra je opet bila prazna. Teško je spekulirati o tom kako bi se njegov potencijalni nasljednik Balthasar postavio i kako bi on vodio tu katedru. Sigurno je to da on nije htio preuzeti profesuru i katedru. Držao je da mu je mjesto u Baselu i da ga ne smije napuštati. Htio je biti slobodan za svoj rad s A. von Speyr i sa Zajednicom svetoga Ivana. To mu je u konačnici omogućilo miran, usredotočen i plodan teološki rad. »Odbio sam mnoge katedre, i onu Guardinijevu, jedino zbog toga da mogu slobodno izvršiti svoj nalog, koji je drukčiji od toga.«¹¹

U svakom slučaju, na prvu godišnjicu Guardinijeve smrti Balthasar je bio pozvan održati spomen-govor na Katoličkoj akademiji u Münchenu. Održao je predavanje naslovljeno »Romano Guardini u ovom času«. To je predavanje kasnije proširio

⁹ Usp. M. LOCHBRUNNER, Guardini und Balthasar (v. bilj. 2), str. 237.

¹⁰ Isto.

¹¹ H. U. v. BALTHASAR, Geist und Feuer. Gespräch mit Michael Albus, u: *Herder-Korrespondenz* 30 (1976.), str. 75.

i razradio te je 1970. godine nastala monografija posvećena Guardiniju i njegovu djelu: »Romano Guardini. Reforma iz ishodišta«. ¹² Ta knjiga pokazuje koliko je Balthasar sveobuhvatno poznao cjelokupno Guardinijevo djelo, te ga se s pravom može držati njegovim autentičnim tumačem. Ova je monografija prva koja nam predočava sintezu čitava djela Romana Guardinija, propitujući krajnje nakane i strukturu ideja ovoga mislioca i teologa. Koliko je Balthasar cijenio i visoko vrjednovao Guardinijevo djelo s obzirom na njegovo značenje za vjeru suvremenog čovjeka, pokazuju i posljednje rečenice iz Predgovora ovoj knjizi: »Sigurno je da Guardini ne podiže nikakvu taštu arhitekturu na rubu društva, nego za čitave naraštaje izgrađuje stanove, oblikujući ih, štoviše, u utvrde protiv pustinje koja se sve više širi, i da njegova kuća stoji na stijeni, bio nam njegov stil ugodan ili ne bio. Tko je uistinu prozreo njegov duh, [...] očuvat će prema njemu duboku zahvalnost.« ¹³

Naposljetku, Balthasar je 1971. godine primio nagradu »Romano Guardini« koju dodjeljuje Katolička akademija u Bavarskoj. U »Laudatio« izraženo je ono što ga povezuje s Guardinijem: »Nakon Romana Guardinija u našem desetljeću nemamo teologa takva ranga kao što je Hans Urs von Balthasar, koji je posjedovao iznimnu bliskost i nutarnu srodnost s velikom umjetnošću i književnošću. Očite su i spomena vrijedne analogije s djelom Romana Guardinija: širina duha, tumačenje stvarnosti, susret s filozofijom i književnošću, razlikovanje kršćanskoga, samo su neke od tih sličnosti.« ¹⁴

Valja napomenuti da je u novije vrijeme u Guardinijevu arhivu Katoličke akademije u Bavarskoj pronađeno deset pisama koje je Guardini uputio Balthasaru u razdoblju od 1949. do 1954. godine. Korespondencija između Guardinija i Balthasara dodatno svjedoči o srodnosti duha i nekim zajedničkim planovima ove dvojice teologa?. ¹⁵

2. Sadržajne dodirne točke

U ovom pogledu najočitija je dodirna točka integracija teologije i književnosti. ¹⁶ I kod jednoga i kod drugoga uočljivo je intenzivno bavljenje književnicima i književnošću općenito. Može se reći i umjetnošću općenito, kao izrazom čovjekova duha.

¹² H. U. v. BALTHASAR, *Romano Guardini. Reform aus dem Ursprung*, novo izdanje Einsiedeln, 1995.

¹³ *Isto*, str. 6.

¹⁴ Prema M. LOCHBRUNNER, *Guardini und Balthasar* (v. bilj. 2), str. 238.

¹⁵ Tim se pitanjem iscrpno pozabavio M. LOCHBRUNNER u svojoj knjizi *Hans Urs von Balthasar und seine Philosophenfreunde*, Würzburg, 2005., str. 55.-89.

¹⁶ Općenito o odnosu teologije i književnosti vidi I. IVANDA, *Književnost i teologija. S osvrtnom na Bibliju*, u: M. CIFRAK, D. TOKIĆ (ur.), *Da istina evanđelja ostane kod vas (Gal 2, 5)*. Zbornik u čast prof. dr. sc. Ivana Dugandžića, OFM, povodom 70. godine života, Zagreb, 2014., str. 491.-507.

Guardini svoju glasovitost dobrim dijelom duguje tumačenju pisaca i pjesnika. Veliku je monografiju posvetio Hölderlinu, bavio se Danteom, Rilkeom, Dostojevskim. Ovdje se lako vidi i zajednički interes ove dvojice teologa: ovi likovi, koji su zanimali Guardinija, zanimali su i Balthasara. On njihove ideje ugrađuje u svoj teološki sistem, ali piše i monografije o njima, tako primjerice o Reinholdu Schneideru i Georgesu Bernanosu. Balthasar je značajan i kao prevoditelj, dok Guardini to nije. Ne zaboravimo da je Balthasar germanist, da je verziran na tom području, dok Guardini nije *ex professo* na tom području. Kao prevoditelj Balthasar je htio neka značajna djela, koja otvaraju poglede na području vjere i teologije, približiti njemačkomu govornom području. Prevodio je ne samo prozu, nego i mnogo zahtjevniju liriku. U tom mu je jamačno pomogla njegova iznimna glazbena nadarenost, dar kojim se Guardini nije mogao podičiti. On je, dakako, imao druge darove.

Kako smo već dali naslutiti, Guardini i Balthasar različitim su putovima došli do ugradnje umjetničkoga, književničkoga promišljanja u teološko. Balthasar je od književnosti došao do teologije, a Guardini obrnuto. Balthasar je svu svoju kompetenciju na tom području ugradio u svoje filozofsko-teološko djelo i ondje ga na neki način stopio s njim. Studij germanistike nije bio zaobilazan put, nego priprema za njegov teološki nalog, te se može reći da je ovo umjetničko-književno dalo znatno obilježje njegovu teološkom djelu. Sam na jednom mjestu kaže kako mu je poznavanje Goethea, Hölderlina, Nietzschea, a posebice crkvenih otaca (na koje ga je uputio jedan drugi veliki teolog, De Lubac) bilo velika pomoć u koncipiranju vlastite teologije.¹⁷

Guardinijev je put bio malo drukčiji. On je od teologije došao ka književnosti. Kada je došao u Berlin i preuzeo katedru »Katolička filozofija religije i svjetonazor«, susreo se s brojnim poteškoćama. Bilo je to trnovito uspinjanje na katedru – mogli bismo pomalo patetično, ali istinito reći. Bio je uvelike ignoriran na Sveučilištu. Bio je početnik, nije imao iskustva, a i znanje mu se kretalo u skromnim granicama – kako kaže – možda više iz poniznosti i skromnosti. No, u svakom slučaju bio je problem kako predavati o nečem što je bilo novo i nepoznato. Ni njemu samomu nije bilo jasno što je »katolička« filozofija religije i »katolički« svjetonazor. Morao je, dakle, krčiti put, odnosno otvarati znanstveni put tim disciplinama i govoriti studentima, koji su najvećim dijelom biti religijski indiferentni. Tako je u prvom semestru govorio o nauku o otkupljenju, o prilično zahtjevnoj temi. Tada mu je utjecajni i poznati fenomenolog Max Scheler rekao da način na koji on predaje ne vodi ničemu jer će studenti upasti u monotoniju i ne će ništa uzeti sa sobom. Nego mora načelna gledišta razviti na konkretnim primjerima – primjerice na likovima Dostojevskoga, koji je tada bio vrlo aktualan. Tako je literatura postala za Guardi-

¹⁷ H. U. v. BALTHASAR, *Unser Auftrag. Bericht und Entwurf*, Einsiedeln, 1984., str. 32.

nija značajna kao sredstvo za osvjetljavanje i konkretiziranje teoloških problema.¹⁸ No, lako je reći i htjeti, ali tu je zahtjev za poznavanjem gradiva. Guardini nije bio *ex professo* u području književnosti kao Balthasar. Pitao se treba li se baciti na učenje, prikupljanje znanja, da bi udovoljio tom zahtjevu. Ne, to mu je bilo strano – kaže – potrošio bi živce, iscrpio bi se, a zdravlje mu je ionako bilo krhko. Umjesto toga, od nevolje načinio je krjepost. Odrekao se stručnoga znanja, uzeo je Dostojevskoga i čitao ga, pokušavajući uočiti probleme, prodrijeti što dublje u tekstove, analizirati ih u svjetlu vjere i teologije, vlastitom intuicijom. Pritom je bilo važno dvoje: ne biti diletant – to je uvijek opasnost kada se teolog hoće baviti nečim u što nije upućen – a istodobno ozbiljno i znalčki pretočiti književnost u teologiju. Guardini je u tom pokazao istinsko umijeće, najprije svojim osjećajem za ono što je bitno – poglavito važno za određeni trenutak i vrijeme – a onda i svojim smislom za sintezu. Jer, čovjek može imati punu glavu svakovrsna znanja i misli, ali ako nema sinteze, sposobnosti povezivanja i primjene, posrijedi je samo kaos i zbrka. To da je umio privući studente i pobuditi njihovo zanimanje pokazuje i činjenica što je predavaonica bila popunjena, uvijek se tražilo mjesto više. Bio je to jasan znak da je na pravom putu.¹⁹

Afinitet prema književnosti i umjetnosti ovu dvojicu teologa dovodi to toga da proces njihova teološkog stvaranja nalikuje procesu umjetničkoga oblikovanja. O tom iskustvu Guardini kaže: »Pripremanje predavanja nije imalo puko znanstveno obilježje. Nije značilo samo neku stvar metodički promisliti i jasno je prikazati, nego je uvijek posrijedi bio – jednako kao i razrada izlaganja – umjetnički proces. Misao se nije smjela samo objektivno dohvatiti, nego je ona morala proći kroz produktivno središte, izdići se iz njega, privući sebi građu i razviti svoj oblik ... Morao sam, dakle, uvijek proći ovaj proces. To je bilo vrlo naporno: donosio je zadovoljstvo kada bi mi to uspjelo ostvariti, a obeshrabrenost i posramljenost kada mi to ne bi uspjelo.«²⁰ Spoznati za obojicu teologa znači vidjeti oblik – lik. Proces spoznaje opisuje se metaforama slave, sjaja, svjetla, koje treba uočiti, vidjeti. Poznato je koliko značenje u Balthasarovoj teologiji ima *Gestalt* (= lik). Lik je najprije, kao u umjetnosti, ono što je lijepo i što kao takvo valja zamijetiti. Umjetnost je izražavanje lijepoga. Prenesemo li umjetnički proces na područje teologije, onda to znači da Lik – Isus Krist – koji objavljuje Oca, sja u svoj ljepoti svojega lika koji nam se daje da ga zamijetimo. Tako nastaje teološka estetika. Analogno govoreći, kao što umjetničko djelo koje vidimo u nama izaziva ushićenje, tako i Lik koji nam se pokazuje (objavljuje) kada ga vidimo, zamijetimo, izaziva u nama ushićenje, odnosno želju i čežnju da se

¹⁸ Usp. o tomu H.-B. GERL-FALKOVITZ, *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkens*, Kevelaer, 2005., str. 104.-108.

¹⁹ Usp. M. LOCHBRUNNER, *Romano Guardini und Hans Urs von Balthasar* (v. bilj. 2), str. 173.

²⁰ Usp. R. GUARDINI, *Berichte über mein Leben* (v. bilj. 3), str. 49.

njime dadnemo egzistencijalno odrediti. Riječ je, dakle, o liku koji se nudi našim očima i koji treba moći vidjeti u njegovoj »objektivnoj očevidnosti«. ²¹ I Guardini ističe važnost »vidjeti«, »objektivnu očevidnost«, pri čemu mu je jamačno poticajna Bonaventurina metafizika svjetla. I sam je bio promatrač, čovjek koji gleda otvorenih očiju. I opisujući spoznajne procese, često rabi izričaje vidjeti, zamijetiti, osvijetliti pogledom. Ako mi ne vidimo nutarnjim očima, očima vjere, uzalud su sva objašnjavanja i svi argumenti. »Htio bih pomoći drugima vidjeti novim očima; da postanu svjesni svoje nutarnje stvaralačke moći..., pomoći im da vide na nov način. Pokušajte zamisliti da je u mračnoj sobi slika. Kemijskim se proučavanjem može pokazati profinjenost boja, a povijesnim se dokumentima može dokazati da je ona djelo izvrsnog majstora boje. No, dovoljno je samo otvoriti prozor na zidu ispred slike da uđe svjetlo i da boje zasjaju. Tada nam nikakvo dokazivanje više ničemu ne služi. Mi vidimo.« ²²

No, postoje razni slojevi ove integracije teologije i književnosti shvaćene kao težnja za upotpunjenjem, za obuhvatnom cjelovitošću. Posrijedi je dinamičan proces kojega se ne smije brkati s modelom dijalektičkoga dokidanja. I književnost i teologija samostojna su područja, autonomne grane znanosti. *Proprium* teologije njezina je upućenost na objavu na koju vjera daje odgovor te ju se može definirati kao znanost o vjeri. Kao takva ona svoje spontano zanimanje za književnost otkriva u svijesti svoje zadaće izricanja i naviještanja vjere. Čovjek je zajednički naslovnik i književnosti i teologije. S obzirom na to, književnost postaje značajna za teologa. Ponajprije kao škola jezičnoga stila. Ako je filozofija škola mišljenja, književnost je škola jezika. Teolozi, koji mogućnosti svojega jezičnog izražavanja školuju na književnoj prozi i pjesništvu općenito, uspostavljaju bolju komunikaciju sa svojim čitateljima i slušateljima nego što je to slučaj s onima koji se zatvaraju u stručnu znanstvenu terminologiju. Jezik se obogaćuje slikama i metaforama. Biblija, koja je uvelike poetska knjiga, može služiti kao primjer. I Guardini i Balthasar uvijek su pazili na jezičku kvalitetu svojih spisa. Guardini je u tom pogledu bio gotovo skrupulozan. ²³

Pored toga, književnost je mjesto posebne osjetljivosti za »znakove vremena«. Književnici imaju dobar »nos« ili »njuh«, te brzo prepoznaju događanja u društvu, njegove probleme i dileme, povijesna kretanja, često ih vizionarski opišu i prije

²¹ O tomu prikaz G. MEIATTINI, *Sentire cum Christo. La teologia dell'esperienza cristiana nell'opera di Hans Urs von Balthasar*, Roma, 1998., str. 227.-249.

²² R. GUARDINI, *Vom Sinn des Gehorchens*, nav. prema H.-B. GERL, »Abbracciare con lo sguardo il mondo spirituale nella sua totalità«. Il pensiero di Romano Guardini fra teologia e filosofia, u: S. ZUCAL (ur.), *La Weltanschauung cristiana di Romano Guardini*, Bologna, 1988., str. 229.-256., ovdje str. 239.-240.

²³ Usp. M. LOCHBRUNNER, Romano Guardini und Hans Urs von Balthasar (v. bilj. 3), str. 174.-175.

nego se dogode. Njihov glas treba čuti kada treba tumačiti »znakove vremena«. Držeći jedno oko otvoreno za literaturu, teolog je bliže ljudima kojima treba prenijeti poruku vjere. Potrebno je uvijek tražiti blizinu s ljudima, s njihovom konkretnom egzistencijom, ne odmak od toga. No, ta blizina nikako ne znači da teolog treba slijediti duh vremena i dodvoravati mu se, kako bi možda bio popularniji i naišao na veći i širi odjek. I Guardini i Balthasar oštro su se suprotstavljali svakom obliku pomodarstva, pogodbenosti s duhom vremena ili populizma. Bilo im je mrsko »govorenje niz dlaku«. Uvijek su isticali da je ovdje potrebna i distanca, naime dužan odmak za razlikovanje duhova koje mora prepoznati one znakove u kojima Božji Duh govori i djeluje. »Sve ispitujte, dobro zadržite.«²⁴ Dakako, kriteriologija takve »discretio spirituum« nije u nadležnosti literature, nego teologije.²⁵

Ova dvojica teologa ne djeluju samo za pisačim stolom. Svjesni značenja kontemplacije, ne gube iz vida ni akciju, to jest povezivanje *akcije i kontemplacije*. Poznate su i već poslovične, često citirane, Balthasarove riječi o »teologiji na koljenima«, ali i unošenju teologije u život, u praktično djelovanje. On sam bio je aktivan najprije kao dušobrižnik studenata, a kasnije u radu s laicima u Zajednici svetoga Ivana. Također je bio vrlo aktivan u vođenju duhovnih vježbi. Do 1965. godine držao ih je na stotine. Uvijek je nastojao povezati teološko stvaranje za pisačim stolom s praktičnim djelovanjem u dušobrižništvu. S druge strane, poznato je i Guardinijevo duhovno i odgojiteljsko djelovanje u dvorcu Rhotenfels am Main, gdje je održavao tečajeve duhovnih vježbi u kontemplativnom smislu. Tu je meditacije povezivao s praktičnim vježbama, nastojeći slušatelje uvesti ne samo u istine vjere, nego i u njezino prakticiranje u svakodnevnom životu.²⁶

No, sve je to nošeno temeljnim nastojanjem kojim je prožeto i Guardinijevo i Balthasarovo djelovanje, a mogli bismo ga nazvati »razlikovanje kršćanskoga«. Što je za Guardinija »razlikovanje kršćanskoga«? »To je doprinos onom poslu koji nam je ostavio konac novoga vijeka i koji sadašnjost nameće sve većom silom: osloboditi kršćanske pojmove od svih onih prilagođavanja, oslabljivanja i prekrivanja, pogrješnih usmjerenja i izobličenja koje su pretrpjeli od početka novoga vijeka. Ona se kršćanska kultura, koja je utemeljena u srednjem vijeku, tek danas konačno raspada. Volja za ne-kršćanskom egzistencijom i djelovanjem, koja se posljed-

²⁴ H. U. v. BALTHASAR, *Prüfet alles – das Gute behaltet. Ein Gespräch mit Angelo Scola*, novo izdanje Einsiedeln, 2001.

²⁵ O Guardinijevu poimanju modernosti i moderne svijesti i težnji očuvanja temelja vjere u njoj, usp. A. DOMAZET, Odgovornost kršćana za svijet u misli Romana Guardinija, u: *CUS* (2014.)4, str. 459.-475., ovdje poglavito str. 461.-465.

²⁶ Usp. R. GUARDINI, *Volja i istina. Duhovne vježbe*, Međugorje, 2014.; u ovoj su knjizi donesene duhovne vježbe koje je Guardini prvi put održao 1930. u dvorcu Rothenfels.

njih stoljeća sve više probijala, tek sada postaje otvorena moć u čitavoj europskoj egzistenciji... Tako u kršćanskoj svijesti započinje dvostruko kretanje: ono traži korijene kojima će očuvati ono istinsko i autentično; s druge strane, započinje preispitivati uvriježene riječi i oblike te se suprotstavljati svim onim uništenjima koja proizlaze iz sekularizacije zapadne egzistencije.«²⁷

Dakle, riječ je o zadaći Crkve, koje je i Balthasar bio svjestan. On tvrdi da kršćansko poslanje u svijetu uključuje oduvijek ono što je Guardini nazvao »razlikovanjem kršćanskoga«. Balthasar je i u ovom smislu dao značajan doprinos svojim opsežnim teološkim djelom. I može se bez pretjerivanja reći da su njih dvojica, kao nitko drugi, znali ukazati na opasnosti oslabljivanja i razvodnjavanja kršćanskoga, naznačujući istodobno i putove koji vode autentičnom, izvornom kršćanstvu – i u našem vremenu. Ako i u čemu, u tom je njihov teološki rad itekako aktualan i danas.

3. Zaključak

Jedna sentenca teološke tradicije, još od Augustinova vremena, na pitanje tko je najveći dogmatičar odgovara: đavao! Lucifer je poslije Boga najviše obdaren razumom i na jedincat je način u stajnu poimati, proučavati i tumačiti Božju stvarnost. No, đavao nikako ne može jedno: ono što misli ispunjavati životom vjere. Ne može moliti i klanjati se Bogu.²⁸

Osvrćući se na svoje teološko djelo, Romano Guardini izriče sljedeću misao: da se teologija ne bi izrodila u đavolsku znanost, potrebno joj je više od razuma koji analizira i sistematizira i više od bavljenja pojmom. Ona traži i odgovarajući egzistencijalni kontekst vjere integracijom humanoga i vjerničkoga iskustva, emocionalnosti i racionalnosti, antropologije i teologije, prirode i povijesti, teorije i prakse... Morali bismo stvarati teologiju koja polazi od temeljnih stvarnosti Pisma, temeljnoga sadržaja Crkve i biti života, jezikom koji će razumjeti i teolog i laik.²⁹

Nimalo laka zadaća kojoj su obojica teologa, i Guardini i Balthasar, posvetila svoje umne i duhovne napore. Stoga bismo, naznačivši biografske i sadržajne dodirne točke, mogli ovaj odnos svesti na srodnost ili bliskost duhovnoga izbora. Ili, još konkretnije, na bliskost temeljnih ciljeva teološkoga i pastoralnoga rada. Kako smo

²⁷ Usp. R. GUARDINI, *Unterscheidung des Christlichen*, sv. 1: *Aus dem Bereich der Philosophie*, Mainz, 1994., str. 13.-14.

²⁸ Usp. G. GRESHAKE, *Dogma und Spiritualität*, u: E. SCHOCKENHOFF, P.WALTER (ur.), *Dogma und Glaube. Bausteine für eine theologische Erkenntnislehre*, FS Walter Kasper, Mainz, 1993., str. 235.-252., ovdje str. 235.

²⁹ Usp. R. GUARDINI, *Stationen und Rückblicke – Berichte über mein Leben*, Mainz-Paderborn, 1995., str. 276. Nav. prema M. SCHNEIDER, *Zum theopragsmatischen Ansatz Romano Guardinis*, u: *GuL 77*(2004.), str. 223.-234., ovdje str. 225.-226.

vidjeli, nastojali su integracijom kulture i teologije ostvariti bliskost sa svojim vremenom i ljudima svojega vremena. Pritom su nastojali ono razlikovno kršćansko unijeti u konkretan egzistencijalni kontekst. Time su teologiju odvojili od beživotne apstraktnosti i beznačajnoga životarenja na rubu društva. Obojica su obdarena osjećajem za formu i stil, za zapažanje svijeta i ljudskoga života, te za odraz božanskoga u njemu. Otvoriti oko za Božju slavu koja se odražava u svijetu, za ljepotu, istinu i dobrotu – cilj je kontemplacije i akcije, cilj je naposljetku svakoga govora o Bogu. I to je ono konkretno-životno, kršćansko promatranje svijeta (*Welt-Anschauung*), u svjetlu koje pada odozgor, za koje nam otvaraju oči ova dvojica velikih katoličkih mislitelja.

Kada Balthasar tumači Guardinija, može na neki način gledati u zrcalo u kojemu nazire i otkriva mnoge vlastite duhovne crte. Način mišljenja i način izražavanja mišljenoga pokazuje mnoge zajedničke crte. I plodno, opsežno teološko djelo obojice nalikuje izdašnomu umjetničkom stvaranju. Obojica su široki duhovi, prostranih vidika. Znanstvenici s izrazitim estetskim osjećajem. A uz to, jednostavne i skromne osobnosti koje polaze od krhkosti i nedostatnosti svekolikoga ljudskog znanja, te ono istinsko znanje nalaze na koljenima, u otvorenosti Duhu Svetomu. Samo su tako mogli upravljati pogled na cjelinu, na totalitet svijeta i Boga – iako se cjelinu uvijek dohvaća samo u fragmentu.³⁰

³⁰ Usp. M. LOCHBRUNNER, *Hans Urs von Balthasar und seine Philosophenfreunde* (v. bilj. 15), str. 83.

GUARDINI AND BALTHASAR. POINTS OF CONVERGENCE

Ivan Ivanda*

Summary

The paper outlines some points of convergence between two great theologians of the 20th century, Romano Guardini and Hans Urs von Balthasar. We take a look at biographical similarities, especially at the time when Guardini was Balthasar's professor, and on the impact that the professor had on his student and his subsequent theological work. Then we take a look at the convergence points in content, primarily on the integration of literature and theology in their theological method. Here we also see the difference in how each of them achieved that integration. There is a brief discussion about the meaning of the concept of form (»Gestalt«) in their theological outlines, as well as the meaning and relation between action and contemplation. The true starting point for a discourse about God and theological existence is not pure scientificity, but prayer, spirituality and »theology on the knees«. Only it allows the view of the whole and the »differentiation of what is Christian« which is in essence the main objective of their theological efforts.

Keywords: *theology, literature, form, concrete existence, the differentiation of what is Christian.*

* Dr. sc. Ivan Ivanda, Parish of Goranci, 88 000 Mostar, Bosnia and Herzegovina, ivan.ivanda@gmail.com